

بررسی فقهی استهلال در نزد فریقین

عباس جلیلی^۱

چکیده

شدیم تا به یکی از مهم‌ترین بحث‌ها در باره ماه رمضان یعنی رؤیت هلال ماه بپردازیم. در این مقاله به اهمیت موضوع استهلال ماه در احکام اسلامی به خصوص ماه مبارک رمضان می‌پردازیم و سپس دیدگاه‌های فقهی فقیهان و علمای اهل سنت و شیعه در باب استهلال، موضوع مورد بحث خواهد بود و در نهایت به ضرورت وحدت و یکپارچگی در امر استهلال ماه مبارک رمضان در میان مسلمانان اشاره می‌نماییم.

ماه رمضان که می‌آید طبعاً به دنبال آن حال و هوای خاص و نورانی به زندگی مردم و فضای جامعه حاکم می‌شود و این ماه و اعمال مربوط به آن نظم خاصی را در اعمال فردی و جمعی مسلمانان جهت می‌دهد؛ این مطالب باعث می‌شود که حساسیت‌ها و مراقبت‌ها نسبت به این ماه مبارک بیش از پیش بر همگان آشکار شود در میان مسائل و موضوعات فراوان مربوط که پیرامون این ماه وجود دارد بر آن

واژگان کلیدی: استهلال، ماه رمضان، شیعه،

اهل سنت.

مقدمه

از دیرباز این بحث (استهلال) همواره مورد دغدغه مردم و مسلمانان بوده و هست. می‌دانیم که در دین جامع و کامل اسلام، بسیاری از وظایف و عبادات فردی و اجتماعی مسلمانان بر اساس ماه‌های قمری و تشخیص آغاز ماه‌های قمری مبتنی بر رؤیت هلال است. تعیین ماه‌های حرام و ارتباط تنگاتنگ آن با موضوع دیه، تعیین ایام حج و روز عید قربان، تعیین ابتدا و انتهای ماه مبارک رمضان و... که نسبت مستقیم با زندگی مسلمانان در اقصی نقاط جهان دارد از طریق استهلال و رؤیت ماه صورت می‌گیرد و اهمیت آن نیز بر کسی پوشیده نیست.

اهمیت استهلال ماه در اسلام:

خداوند سبحان در قرآن کریم از هلال ماه، منازل ماه و... بارها سخن به میان آورده و ذیل آیات اهدافی را دنبال نموده و می‌فرماید:

«هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَ الْقَمَرَ نُورًا وَ قَدَرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَ الْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ

او کسی است که خورشید را روشنایی و ماه را نور قرار داد و برای آن منزلگاه‌هایی مقدر کرد تا عدد سال‌ها و حساب کارها را بدانید، خداوند این را جز به حق نیافریده است».

معلوم می‌شود که از اشکال مختلف ماه در

آسمان همچون هلال، تربیع، تثلیث، تسدیس و بدر و سپس رو به نقصان گذاردن آن برای مردم بدون محاسبات نجومی و رجوع به اهل خبره امکان‌پذیر است. هم چنین فرمود:

«يَسْتَأْتُونَكَ عَنِ الْأَهْلِةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَ الْحَجِّ

ای پیامبر درباره هلال‌های ماه از تو سؤال می‌کنند، بگو آن‌ها بیان اوقات برای نظام زندگی مردم و تعیین وقت حج است».

و همچنین فرمود:

«وَ الشَّمْسُ وَ الْقَمَرُ حُسْبَانًا

خورشید و ماه بر طبق حساب منظمی می‌گردند».

و بر حرکت زمین گرد خورشید و گردش نجومی ماه دور کره زمین تکیه می‌نماید و می‌فرماید:

«وَ الْقَمَرُ قَدَرْنَا مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ»^۲

که برای ماه منزل‌هایی را مقدر فرموده است که این آیات مقدس الهی اهمیت مسئله در زندگی روزمره مردم را بیان می‌دارد مثلاً روزه گرفتن عید فطر مردد بین محذورین است چرا که اگر روزه آخر ماه مبارک باشد واجب است و اگر عید فطر باشد روزه گرفتن در آن روز حرام است. یا در اهمیت مسئله رؤیت هلال اول ماه در بحث دیه می‌توان گفت که به عنوان مثال شخصی ساعت ۱۰ شب ۲۹ جمادی‌الثانی در اثر یک تصادف کشته شود و قرار باشد به اولیای دم دیه بدهند. بر اساس تقویم این حادثه در ماه غیر حرام بوده و باید دیه عادی پرداخت شود در حالی

که طبق احوالات آسمان، این ساعت لحظه‌ای است که ماه حرام حلول کرده و باید افزایش دیه لحاظ شود. اهمیت ویژه آن در بحث حج است که تمامی جزئیات مناسک و اعمالش منوط به زمان است و حاجی نمی‌تواند هر زمان که دلش خواست این اعمال را انجام دهد بلکه بایستی در زمان‌های نجومی خاصی آن‌ها را به جای آورد. به همین خاطر است که مسئله رؤیت هلال تأثیر بسزا و مهمی را در تعیین تکلیف برای مسلمانان دارد. گذشته از جنبه‌های شرعی و فردی، تفرقه در این امور را نباید مورد غفلت قرار داد چرا که گاهی در حوادث تاریخی مشاهده شده که ضربات سختی را این قبیل مسائل به مسلمانان وارد شده است.

همچنین سید بن طاوس پس از ذکر حدیث، روایت زیر را به نقل از «دلائل الامامه» در «اقبال» نقل کرده است:

«وَلَكِنْ أُخْبِرُكُمْ بِعَلَامَاتِ السَّاعَةِ : يَشِيخُ الزَّمَانُ، وَ يَكْثُرُ الدَّهْبُ، وَ تَشِيخُ الْأَنْفُسِ، وَ تَعَفُّمُ الْأَرْحَامِ، وَ تَقْطَعُ الْأَهْلَةَ عَنْ كَثِيرٍ مِنَ النَّاسِ

ولی شما را به علائم آخرالزمان آگاه می‌سازم: زمانه طولانی می‌شود، طلا زیاد می‌شود، آدمیان بخیل می‌شوند، رحم‌ها (زنان) عقیم می‌شوند و رابطه اکثر مردم با اول ماه‌ها قطع می‌شود».

ایشان در توضیح آن می‌فرماید: به نظرم: این اقتضا می‌کند که هلال ماه به خاطر عقوبت خداوند پنهان می‌ماند، پس علم به هلال ماه

فقط با هدایتی از جانب خداوند صورت می‌گیرد، چنین کسی به چیزی مشرف شده است که سپاسگزاران از شکر آن عاجزند و شکر مخصوص خدایی است که ما را به آن آگاه ساخت.^۳ شروع ماه‌های قمری به اتکای روایات چه برای اهل سنت و چه اهل تشیع منوط به رؤیت هلال است. اکثر فقها، اثبات هلال را به رؤیت ضروری دین شمرده و اجماع و اتفاق مسلمانان را بر اعتبار آن ثابت دانسته‌اند.

چگونگی استهلال ماه

در سیره پیامبر ثابت است که حضرت به جستجوی هلال می‌پرداخت و این امر را به عهده داشت. در هر ماه در منطقه‌ای از زمین هلال قابل رؤیت و در ناحیه‌ای دیگر غیرقابل رؤیت است در میان این دو نواحی نواری وجود دارد که با توجه به شرایط متغیر ماه و زمین و خورشید، در هر ماه درباره رؤیت هلال اول ماه نمی‌توان با پیش‌بینی قاطعانه نظر داد نظر به وسیع بودن سرزمین ایران آن نوار معمولاً سالی دو بار بر کشور ما عبور می‌کند، برای تقویم‌نگاری یعنی پیش‌بینی رؤیت هلال ماه علی‌الخصوص آن دو ماه ویژه باید ملاک رؤیت و اعتبار سرزمینی آن مشخص باشد و این امر وابسته است به فتوای شرعی درباره چگونگی محقق شدن اول ماه و اعتبار آن برای مناطقی غیر از مکان ناظر مثلاً معتبر بودن استفاده از ابزارهای پیشرفته رصدی بر دقت تعیین مرز میان منطقه رؤیت شده و غیرقابل رؤیت می‌پذیرد بنابراین چنین فتوایی بر نگارش

تقویم قمری و تعیین تکلیف مردم در مناسبت‌های شرعی اثر می‌گذارد. برخی از فقها رویت در یک مکان را برای مناطق نزدیک و هم‌افق آن معتبر می‌دانند و در مقابل، عده‌ای دیگر از فقها به مسئله مکان اهمیتی نمی‌دهند و فقط زمان را ملاک عمل خود قرار می‌دهند و می‌گویند اگر در جایی هلال رویت شد، این رویت نه فقط برای آنجا که برای همه مناطقی که در شب با آنجا مشترکند برای اثبات اول ماه قمری مورد پذیرش است. با توجه به حساسیت بالای چنین مسئله‌ای، همه ساله با نزدیک شدن به شروع و اتمام ماه مبارک رمضان طیف وسیعی از افکار عمومی مسلمانان به مسئله رویت هلال ماه معطوف می‌شود.

تحلیل فقهی استهلال ماه مبارک رمضان در دیدگاه علمای شیعه و اهل سنت

بحث استهلال، بحثی کاملاً تخصصی و فقهی است که در سطوح مختلف دروس حوزوی مورد نظر قرار می‌گیرد که بر حسب اختلاف مبانی و فتاوی فقهی و اصولی فقهای محترم، شاهد تعدد دیدگاه‌ها در این مسئله هستیم. در روایات آمده است که «صُومُوا لِرُؤْيَيْهِ وَ أَفْطِرُوا لِرُؤْيَيْهِ» یعنی با رویت روزه بگیر و با رویت افطار کن. بر اساس این روایت و مانند آن فقهای عظام فتوا داده‌اند که باید یا ماه رمضان رویت شود و یا ۳۰ روز از ماه شعبان بگذرد تا بتوان روزه گرفت. همین اهمیت استهلال سبب شده است تا فصلی در فقه به آن اختصاص یابد و رساله‌های متعددی در این باره از سوی فقها تألیف شود.

از طرفی اختلاف مبنای فقها در بحث استهلال طی سال‌های اخیر اذهان مؤمنان را نسبت به استهلال حساس کرده و پرسش‌هایی را در میان آن‌ها مطرح کرده است. این تفاوت مبنای هم در میان فقهای شیعه کم و بیش وجود دارد و هم در میان مذاهب اسلامی. در میان فقها از جهاتی مانند شرط وحدت یا عدم وحدت افق، اثبات رویت با حکم حاکم، درستی رویت با چشم مسلح و مانند آن تفاوت مبنای وجود دارد. در میان مذاهب اسلامی هم مهم‌ترین دلیلی که باعث اختلاف در آغاز و انجام روزه ماه رمضان در میان کشورهای اسلامی می‌شود تفاوت مبنای آن‌ها درباره رویت هلال است.

در برخی موارد نیز موضوع رویت هلال باعث ایجاد شکاف و دودستگی در صفوف به هم پیوسته مردم متدین جامعه شده اختلاف اسفناکی که بارها، در امر «رویت هلال شوال» رخ داده و شاهد شیرین عید را در کام مردم تلخ نموده، گروهی نماز عید می‌خوانند و می‌گویند: «أَسْأَلُكَ فِي هَذَا الْيَوْمِ الَّذِي جَعَلْتَهُ لِلْمُسْلِمِينَ عِيداً...» و فردا گروه دیگری در همان شهر و حتی در همان مسجد، عین همین عبارت را می‌خوانند و معلوم نیست که منظور از «المسلمین» در این عبارات کیست؟! در حالی که اسلام دین «توحید» در تمام زمینه‌هاست و با وجود اختلاف فتواها هیچ موجبی برای این اختلاف‌ها نیست و همین مسئله بستر ساز توهین و تمسخر توسط کسانی می‌شود که گاه به اصل دین و نماز و روزه هم اعتقاد و ایمانی ندارند.

از میان ماه‌های قمری آنچه به وضوح مورد اهمیت فقها قرار گرفته رؤیت هلال ماه شوال است، از این جهت حائز اهمیت است که امر دائر بین وجوب و حرمت است بنابراین استهلال - در جستجوی هلال برآمدن و تلاش برای دیدن ماه شب اول - واجب است. مگر این که اطمینان حاصل شود که کسانی هستند که در جستجوی هلال بر می‌آیند. این ویژگی‌های علم نجوم و اهمیت آن باعث شده که در میان مسلمانان به خصوص علمای اعلام شیعه و اهل سنت مورد تحقیق و کنکاش بیشتری قرار گیرد چرا که بر حسب نیاز و لزوم هماهنگی هرچه بیشتر میان مسلمانان و با عنایت به نظریات مختلف در مقوله رؤیت هلال و با گسترش دامنه آگاهی‌های اساتید و پیدایش علوم مختلف و مرتبط با این رشته، علم نجوم جایگاه خود را در بین علمای اسلامی بازیافت به طوری که امروزه شاهد تأسیس مراکز فلکی-نجومی و رصدخانه‌های مجهز و پیشرفته از سوی برخی مراجع عظام و مراکز علمی اسلامی هستیم.

گاهی می‌توان مشاهده کرد که اولین روز ماه مبارک رمضان در ایران با برخی از کشورهای اسلامی مورد اختلاف است و این اختلاف حتی به دو روز هم کشیده شده است. اشاره کردیم که اثبات هلال ماه نزد شیعه و اهل سنت با رؤیت هلال ماه صورت می‌پذیرد و در بین کشورهای اسلامی فقط لیبی است که به رؤیت هلال کاری ندارد و یک قراردادی دارند که طبق آن عمل می‌کنند ولی در اغلب کشورهای اسلامی با رؤیت

هلال اول ماه رمضان و شوال مشخص می‌شود. فقهای اهل سنت در عربستان سعودی و کشورهای حاشیه خلیج هنوز پایبند به رؤیت عینی هستند، در حالی که فقهای ترکیه، سوریه، لبنان و مصر بر محاسبات نجومی تکیه می‌کنند و آنان به این باورند که دو ماه پشت سر هم نمی‌تواند بیست و نه روزه باشد و دو سال پشت سر هم ماه رمضان نباید بیست و نه روز باشد. در میان فقهای شیعه هم، اکثریت با کسانی است که به رؤیت عینی معتقدند. آن‌ها پیشاپیش به مردم اعلام می‌کنند که هرکس هلال را دید به آنان گزارش دهد و سپس بر پایه شهادت این افراد، فرارسیدن ماه رمضان یا پایان آن را اعلام می‌کنند. بخشی از مسلمانان اهل سنت هرکجا که باشند آفاق مکه را ملاک قرار می‌دهند و بر پایه آن ماه رمضان را آغاز می‌کنند و به پایان می‌برند.

گروهی از فقها با بهره‌گیری از اصول و قواعد علمی بر این نظرند که ادله نقلی (آیات و روایات) دلالت تام بر لزوم اتحاد آفاق (شهرهای نزدیک به هم) و موضوعت رؤیت دارند و نقطه مقابل گروهی دیگر با استفاده از قواعد و ادله مزبور معتقدند اتحاد آفاق لازم نیست و ادله نقلی هم طریق و کاشف از واقع می‌باشند. قائلین به اتحاد آفاق از اطلاعات و عمومات روایات استفاده نموده‌اند که پیامبر اسلام فرمود: «صَوْمُوا لِرُؤْيَيْهِ وَ أَفْطِرُوا لِرُؤْيَيْهِ» پس رؤیت شرط دخول ماه است و دیدن هلال موضوعت دارد. اما گروهی که رؤیت را برای همه آفاق معتبر می‌دانند به دعای وارده در قنوت نماز عید فطر اشاره کرده‌اند. در این دعا

می‌خوانیم: «أَسْأَلُكَ فِي هَذَا الْيَوْمِ الَّذِي جَعَلْتَهُ لِلْمُسْلِمِينَ عِيداً» این عید برای همه مسلمین است. هم چنین لیلۃ القدر ظاهر در این است که این لیله معین دارای احکام مشخص برای جمیع مسلمین است.

این اختلاف میان علمای عامه هم وجود دارد. حنفی‌ها و مالکی‌ها و حنبلی‌ها قائل به ثبوت رؤیت هلال برای همه نقاط عالم در صورت رؤیت در یک نقطه هستند و شافعیه معتقدند اگر رأی فقها مختلف باشد رؤیت هر ناحیه برای همان ناحیه حجت است.

در صورت ثبوت رؤیت هلال از راه معتبر شرعی، بیشتر فقهای اهل سنت، قائل به تعمیم آن از محل رؤیت هلال به دیگر شهرهایند خواه با محل رؤیت هلال هم افق باشند یا نباشند. در «الفقه علی المذاهب الاربعه» آمده است:

«هرگاه هلال در یک ناحیه‌ای از نواحی، رؤیت شود بر سایر نواحی روزه واجب است، از جهت ثبوت رؤیت هلال فرقی میان دور و نزدیک نیست در صورتی که رؤیت هلال از راه معتبر شرعی به مردم برسد. در نزد سه تن از پیشوایان فقهی، اختلاف افق رؤیت هلال مطلقاً اعتبار ندارد، ولی شافعیان با این قول مخالفند. شافعیان گفته‌اند: هرگاه رؤیت هلال در ناحیه‌ای ثابت شود بر مردم هر ناحیه نزدیک و متحدالافق (اتحاد افق به این است که فاصله میان آن دو ناحیه کمتر از ۲۴ فرسخ باشد با محل ثبوت رؤیت هلال) واجب است که روزه بگیرند. اما با این رؤیت هلال، بر مردم ناحیه دور به خاطر

اختلاف افق، روزه واجب نیست».^۴ در «الفقه الاسلامی و ادلته» آمده است: «جمهور اهل سنت بر خلاف شافعیان، قائل به تعمیم ثبوت رؤیت هلال هستند و اختلاف افق، اعتباری ندارد».^۵

برخی از فقهای شافعی گفته‌اند: اگر میان دو شهر، مسافت و فاصله نزدیکی باشد که موجب اختلاف افق نشود مانند بغداد و بصره با رؤیت هلال در یکی از این دو شهر، بر اهالی هر دو شهر، روزه واجب است و اگر میان آن دو شهر مسافت و فاصله دوری باشد مانند عراق، حجاز و شام پس برای اهالی هر شهری رؤیت خودشان ملاک است. از عکرمه نقل شده که «لِكُلِّ أَهْلِ بَلَدٍ رُؤْيَتُهُمْ» و این قول قاسم، سالم و اسحاق است، به خاطر روایت کُریب.^۶

قرافی از فقهای برجسته مالکی، می‌گوید: هرگاه ماه رمضان در شهری از شهرها ثابت شود بر مردم هر شهری که ثبوت ماه رمضان به آنان برسد، روزه واجب است.^۷ با توجه به اینکه پاره‌ای از دیدگاه‌های مختلف علمای اهل تشیع و علمای اهل سنت را بیان کردیم و با توجه به این مسئله که در بیشتر کشورهای اسلامی امروزه بعضاً نگاه متفاوتی حاکم است و هر کدام احکام فقهی خاص را دارد سؤال این است که چگونه این اختلاف ایجاد می‌شود؟

بعضی اختلاف‌ها بین آغاز و پایان ماه در کشورهای اسلامی طبیعی بوده و مابقی در اثر تفاوت ملاک‌های فقهی آغاز ماه می‌باشد. یکی از دلایلی که در کشور ما زمان آغاز ماه مبارک

رمضان بر اساس تقویم نمی‌باشد این است که، معمولاً تقویم در خرداد ماه سال قبل تدوین می‌شود. در این میان رویدادهای نجومی و به خصوص زمان ماه‌های قمری در رصدهای بعدی با دقت بیشتر مشخص می‌شود. به همین دلیل در چنین مواقعی شورای تقویم کشور در ابتدای ماه رمضان اعلام می‌کند که ممکن است ماه مبارک عین تقویم آغاز نشود. اما بر اساس علم نجوم و تحولات نجومی مناطقی هستند که هلال در آنجا قابل رؤیت است اما در شمال یا جنوب همان منطقه هلالی مشاهده نمی‌شود. این عامل طبیعی موجب می‌شود تا یک روز اختلاف بین مناطق مختلف روی زمین همیشه وجود داشته باشد. هر هلالی خصوصیات خودش را دارد و بنابراین، خط رؤیت‌پذیری هلال هم در هر ماه متفاوت خواهد بود. پس هیچ الزامی ندارد که دو منطقه روی زمین همیشه با هم یک ماه قمری را آغاز کنند و یا با هم به پایان برسانند. ملاک آغاز ماه قمری نجومی با ملاک آغاز ماه قمری اسلامی تفاوت دارد. حکم اسلام که در قرآن هم آمده این است که یقین فرد بر رؤیت یا عدم رؤیت هلال، برای او حجت شرعی دارد. از سوی دیگر گواهی دو مسلمان عادل بر رؤیت هلال هم برای سایر افراد کافی است. اغلب مراجع همین روال را برای بررسی آغاز ماه قمری داشته‌اند و به گزارش افراد مطمئن از گوشه و کنار کشور استناد می‌کردند. البته فتوهای دیگری هم در مورد آغاز ماه قمری و همچنین تعمیم دادن رصد یک منطقه به مناطق اطراف وجود دارد.

برخی مراجع معتقدند که رؤیت هلال در یکی از بلاد مسلمین برای تمامی بلاد مسلمین که آنجا شب است کافی می‌باشد و به این ترتیب همه کشورهای اسلامی که در شرق هستند یک روز را عید خواهند گرفت. حال آنکه برخی نیز معتقدند که هر منطقه‌ای مستقل از منطقه دیگر است.

از مجموع مطالب موجود در کتب فقهی بزرگان دین می‌توان به طور خلاصه گفت که رؤیت هلال ماه از پنج راه ثابت می‌شود:

اول: آنکه خود انسان ماه را ببیند.
دوم: عده‌ای که از گفته آنان یقین پیدا شود بگویند ماه را دیده‌ایم و همچنین است هر چیزی که به واسطه آن یقین پیدا شود.
سوم: دو مرد عادل بگویند که ماه را دیده‌ایم. (البته به این شرط که صفت ماه را بر خلاف یکدیگر نگویند و شهادتشان خلاف واقع نباشد).

چهارم: سی روز از اول ماه شعبان بگذرد که به واسطه آن، اول ماه رمضان ثابت می‌شود و سی روز از اول رمضان بگذرد که به واسطه آن اول ماه شوال ثابت می‌شود.
پنجم: حاکم شرع حکم کند که اول ماه است. چرایی اختلاف بر سر اثبات اول ماه به علت وجود تفاوت در مبنا و فتاوی مراجع عظام تقلید است. یکی از این اختلافات، به خاطر تفاوت مبنا و دیدگاه فقهی بین مراجع عظام تقلید در رابطه با روش رؤیت هلال ماه می‌باشد. بدین معنا که عده‌ای از فقهای عظام رؤیت هلال ماه را با

چشم مسلح (دوربین یا تلسکوپ) جایز نمی‌داند و آن را رؤیت به حساب نمی‌آورند، بلکه قائل هستند که حتماً رؤیت باید با چشم غیرمسلح و به طور عادی انجام پذیرد. در مقابل عده‌ای دیگر از مراجع عظام رؤیت هلال را با چشم مسلح (دوربین یا تلسکوپ) دارای وجاهت شرعی قلمداد کرده و برای آن ترتیب اثر قائل هستند.

اگر چه مشهور فقها حکم حاکم شرع را معتبر می‌دانند یکی از پرسش‌هایی که بعضاً در اذهان عمومی مسلمان ایجاد می‌شود این است که اگر میان حکم حاکم شرع و برخی از مراجع عظام تقلید اختلافی به وجود آمد چه باید کرد؟

باید گفت که مسئله استهلال، موضوعی است که مربوط به مکلف است و نه مرجع تقلید یعنی اگر برای مکلف یقین حاصل شد که ماه دیده شده است باید به یقین خود عمل نماید این به این معناست که اگر هر یک از ما، ماه را دیدیم و یقین کردیم آن چه رؤیت کرده‌ایم ماه است ولو حلول ماه برای مرجع تقلید ما ثابت نشود، ما مکلفیم به قطع و یقین خود عمل کنیم البته این بدین معناست که هر کس فقط برای خود که یقین حاصل شده این کار را انجام دهد و به خاطر حفظ وحدت و جلوگیری از هرج و مرج نباید مسئله یقینی خود را به دیگران تسری دهد. بنابراین اگر خودمان ماه را رؤیت کردیم یا کسانی رؤیت کرده‌اند که ما به گفته آن‌ها اطمینان داریم مثل مقام معظم رهبری، این امر برای ما حجت است. به خصوص این که مثلاً ما می‌دانیم مقام معظم رهبری در این زمینه بهترین و دقیق‌ترین

امکانات را در اختیار دارند و نمایندگان زیر نظر ایشان می‌توانند رؤیت ماه را اعلام کنند. پس حکم ایشان برای ما یقین‌آور است.

وجوب پیروی از حاکم اسلامی در اثبات رؤیت هلال، بیانگر مطالب مهمی است که در این مسئله باید بیش از پیش به آن توجه کرد این است که اختلاف فقهی علما نسبت به موضوع اثبات هلال ماه نشأت گرفته از درک و فهم ادله در استنباط حکم شرعی توسط فقیه است، و این تفاوت آراء، فهم فقیه از متن آیات و روایات شرعی و ادله‌ای است که بر آن اقامه می‌کند؛ لذا به نظر می‌رسد جهت حفظ اتحاد و انسجام مسلمین و جلوگیری از سم مهلک تفرقه با وسواس و حساسیت بیشتری به این نکته و مسئله شرعی دقت شود و تا زمانی که اول ماه برای حاکم شرع که به دلیل قرار گرفتن در مصدر امور کشور و بسیج تمامی امکانات لازم برای استهلال، اطمینان‌بخش‌ترین نظریه را اعلام می‌دارند از اقدام به هر عملی که موجب ایجاد رخنه در صفوف متحد مردم شود جلوگیری نمود. پرواضح است که این موضوع می‌تواند حکم حکومتی تلقی شود که در این صورت لازم‌الاتباع برای سایر مجتهدان و مقلدان خواهد بود. همان‌گونه که حضرت امام خمینی در «تحریر الوسیله» می‌فرماید: «لا تختص حجیه حکم الحاکم بمقلدیه بل حجه حتی علی حاکم آخر؛ حجت حکم حاکم در اعلام عید فطر، به مقلدان خود اختصاص ندارد، بلکه نسبت به حاکم دیگر نیز حجت است».

البته خود مراجع معظم تقلید نیز به این نکته مهم عنایت ویژه دارند که از آن جمله می‌توان به نظریات فقهی حضرت آیت‌الله مجتبی‌تهرانی که از شاگردان امام راحل هستند اشاره نمود: «اگر حاکم شرع حکم کند که اول ماه است این حکم برای همگان حجت است و کسانی هم که از او تقلید نمی‌کنند حتی سایر مجتهدان باید به حکم او عمل کنند». اگر حاکم شرع که مصداق اتم آن امام معصوم و ولی امر مسلمین است اعلام کرد که فردا اول ماه مبارک رمضان یا فردا عید است و مؤمنین افطار کنند در این صورت بر همه مسلمین اطاعت از حکم او فرض است و در این امر عامی و عالم و مقلد و مجتهد حکم واحد دارند.

خوشبختانه نظرات فقهی مقام معظم رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) چنین مشکلاتی را در زمینه رؤیت هلال کاملاً حل کرده است و حتی تقویم رسمی جمهوری اسلامی ایران که بر پایه نظرات فقهی ایشان و تلاش کارشناسان مرکز تقویم مؤسسه ژئوفیزیک دانشگاه تهران استخراج می‌شود در پهنه ایران بسیار دقیق است. طبق نظر ایشان، هلال شب اول ماه باید با چشم رؤیت شود و استفاده از ابزارهای اپتیکی نظیر تلسکوپ یا دوربین‌های نجومی مانعی ندارد. از نظر ایشان، نظر کارشناسان در مورد رؤیت‌پذیری یا رؤیت‌ناپذیری هلال حجت است یعنی اگر عده‌ای ادعا کنند که هلال را دیده‌اند و کارشناسان علم نجوم آن را رد کنند ادعای آن عده پذیرفتنی نیست.

نتیجه‌گیری

در پایان باید این مسئله را باز خاطر نشان کرد که با توجه به اهمیت مسئله عبادی ایام ماه مبارک رمضان و علی‌الخصوص عید فطر که مظهر و نمادی برای وحدت امت مسلمان می‌باشد به یقین به صلاح امت اسلامی نیست که در یک چنین امر مهمی گرفتار تشتت و تفرقه حتی در یک شهر و یک خانه شوند و قدرت و قوت آن‌ها به ضعف گراید و در برابر دشمنان سرشکسته گردند.

از طرفی با توجه به رهنمودهای حضرت امام، و مقام معظم رهبری که هر ساله به مناسبت‌هایی همچون ایام حج، مبعث و میلاد پیامبر اسلام و... مسلمانان را دعوت به وحدت و انسجام می‌کنند تا از ظرفیت و پتانسیل عظیم امت اسلامی در جهت شکوه و عظمت جهان اسلام استفاده شود؛ شایسته است، فقیهان و عالمان دینی مذاهب اسلامی با هم‌فکری و هم‌اندیشی، روزه‌های انشقاق و تفرقه در بین مسلمین را بسته و جلوه‌های وحدت، همدلی و هم‌گرایی را در عرصه‌های مختلف به منصفه ظهور برسانند. ان‌شاءالله

پی‌نوشت:

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد
۲. قرآن کریم، سوره یس، آیه ۲۹
۳. رؤیت هلال، ج ۳، صص ۱۵۴۶-۱۵۴۷
۴. جزیری، ج ۱، ص ۵۵۰
۵. وهبة الزحیلی، ج ۳، ص ۱۶۵۸
۶. وهبة الزحیلی، ج ۳، ص ۱۰۷
۷. الذخیره فی فروع المالکیه، ج ۲، ص ۳۱۱